

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.28/.29
DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-1.34>

БЕРЕЗЯК В.М., СКЛЯР М.О.

**СТЕРИЛІЗАЦІЯ ЯК ПОКАРАННЯ ЗА СТАТЕВІ КРИМІНАЛЬНІ
ПРАВОПОРУШЕННЯ В УКРАЇНІ: ЗА ТА ПРОТИ**

**STERILIZATION AS A PUNISHMENT FOR SEXUAL CRIMINAL OFFENSES
IN UKRAINE: FOR AND AGAINST**

Наукова стаття стосується актуальної теми та присвячена проблемі необхідності запровадження стерилізації як виду покарання у кримінальному праві. У ході дослідження обраної теми автори досліджують поняття «стерилізації», надають йому дефініцію, і констатують, що ця категорія використовується замість «кастрації», адже не має такого негативного та болісного забарвлення.

Серед іншого, автори наводять історичні відомості стосовно застосування стерилізації в давнину. Так, вона використовувалася не лише як покарання, до неї вдавалися, зокрема, для покращення голосу співців у папському хорі, для боротьби із гомосексуалізмом тощо.

Особливу увагу у праці автори присвятили аналізу позитивних і негативних аспектів стерилізації. У статті стверджується, що необхідність запровадження стерилізації у кримінальному праві детермінована наступними чинниками. По-перше, неповнолітні та малолітні потребують додаткового захисту внаслідок свого віку та особливостей психо-фізіологічного розвитку, під дією яких ними легко маніпулювати, а вступ у статевий зв'язок спричинить як фізичні, так і психологічні страждання. По-друге, стерилізації піддаватимуться тільки ті, хто має психічні розлади, що виявляються у хворобливому потязі до статевих зносин із особами, які не досягли статевої зрілості. По-третє, стерилізація існує в багатьох штатах США, ряді європейських розвинених держав.

На протигагу вищенаведеному, противники запровадження стерилізації в кримінальному праві наводять такі аргументи. По-перше, стерилізація являє собою порушення права на гідність, оскільки проводиться примусово і викликає в людини відчуття власної меншовартості. По-друге, оскільки педофілія – це психічне порушення, то його необхідно лікувати, а не позбавляти людину статевих потягів взагалі. По-третє, стерилізація негативним чином впливає на організм людини.

Після аналізу основних «за» та «проти» запровадження стерилізації як виду покарання за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості автори доходять висновку про її недоцільність, адже її існування суперечить принципу гуманізму та особистої недоторканості.

Ключові слова: стерилізація, педофілія, покарання, статеві кримінальні правопорушення, кастрація, неповнолітні, право на гідність.

© БЕРЕЗЯК В.М. – студентка II курсу (Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

© СКЛЯР М.О. – студентка II курсу (Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

The scientific article deals with a topical issue and is devoted to the problem of the need to introduce sterilization as a type of punishment in criminal law. In the course of researching the chosen topic, the authors explore the concept of “sterilization”, give it a definition, while noting that this category is used instead of “castration”, because it does not have such a negative and painful color.

Among other things, the authors provide historical information on the use of sterilization in antiquity. Yes, it was used not only as a punishment, it was used, in particular, to improve the voice of singers in the papal choir, to combat homosexuality, and so on.

The authors paid special attention to the analysis of positive and negative aspects of sterilization. The article argues that the need for sterilization in criminal law is determined by the following factors. First, minors and juveniles need additional protection due to their age and psycho-physiological development, which make them easy to manipulate, and sexual intercourse will cause both physical and psychological suffering. Second, sterilization will only be given to those who have mental disorders that are manifested in a painful urge to have sex with persons who have not reached sexual maturity. Third, sterilization exists in many US states, a number of European developed countries.

Contrary to the above, opponents of the introduction of sterilization in criminal law put forward the following arguments. First, sterilization is a violation of the right to dignity, as it is carried out forcibly and causes a person to feel inferior. Secondly, since pedophilia is a mental disorder, it must be treated, not deprived of sexual desire at all. Third, sterilization has a negative effect on the human body.

After analyzing the main pros and cons of the introduction of sterilization as a form of punishment for criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity, the authors conclude that it is inexpedient, because its existence contradicts the principle of humanism and personal integrity.

Key words: *sterilization, pedophilia, punishment, sexual criminal offenses, castration, minors, right to dignity.*

Вступ. Право за своєю природою не є статичним явищем, воно розвивається, набуваючи нових якостей. Кримінальне право не є винятком із цього правила. Для того, щоб воно було більш ефективним, до нього повсякчас пропонуються ті чи інші зміни, однією з яких є впровадження стерилізації за вчинення статевих кримінальних правопорушень. Особливої актуальності проблема встановлення санкції у вигляді стерилізації за вчинення окремих кримінальних правопорушень на території України набула у зв'язку з існуванням законопроекту № 0977 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, вчинені стосовно малолітньої особи, неповнолітньої особи, особи, яка не досягла статевої зрілості», яким пропонувалося запровадити хімічну кастрацію педофілів і насильників і створення відкритого реєстру цих осіб. Незважаючи на те, що відповідний закон було відхилено під впливом вето Президента України, серед громадськості розпочалися жваві дискусії, які не обійшли стороною і наукове співтовариство. Зважаючи на існування стерилізації як виду покарання в правових системах деяких країн, у т. ч. і європейських, необхідність дослідження обраної теми видається очевидною.

Наукова праця тісно пов'язана із вирішенням теоретичних і практичних проблем кримінального права, адже останнім часом досить часто лунають думки про необхідність створення більш суворої системи кримінальних покарань для запобігання злочинності, а питання про необхідність становлення стерилізації є частиною цієї загальної проблеми, наукове опрацювання якої надзвичайно важливе.

Питанням запровадження стерилізації як покарання за вчинення сексуальних правопорушень присвячені праці таких вітчизняні та зарубіжні науковців: А.С. Кулишової, А.А. Васильєва, О.С. Пироженка, Г.Б. Романовського, І.А. Мінгеса, Ю.В. Антоняна, О.В. Зайцева, С.М. Мишкова.

Постановка завдання. Завданням наукової статті є дослідження необхідності впровадження у правовій системі України стерилізації як санкції за вчинення статевих кримінальних правопорушень. Крім того, для вирішення питання про доцільність доповнення переліку санкцій стерилізацією необхідно проаналізувати аргументи прихильників і противників таких змін до кримінального законодавства, а також закордонний досвід.

Результати дослідження. Розглядаючи проблему необхідності існування стерилізації як виду покарання, не варто розуміти її, як явище, що з'явилося нещодавно внаслідок розвитку медицини. Звісно, новітні способи стерилізації, прикладом яких є хімічна стерилізація, виникли у результаті стрімкої науково-технічної революції, однак позбавлення особи здатності та, зрештою, бажання до ведення статевого життя відомі історії людства уже досить давно. При цьому поняття «стерилізація» з'явилося не так давно, до його виникнення та поширення, а іноді й паралельно використовувалася категорія «кастрація». Певною мірою зміна в понятійно-категоріальному апараті відбулася для зменшення негативного та болісного забарвлення «кастрації».

У попередні епохи більш вживаним і розповсюдженим було поняття кастрація, при цьому проводилася вона як добровільно (переважно з релігійних мотивів), так і примусово. Втім, історично кастрація була поширена не лише як покарання за вчинення окремих злочинів, а й в інших цілях. У католицькій церкві кастрація застосовувалася до осіб чоловічої статі з метою збереження та покращення співочого голосу для папського хору в Сикстинській капелі. Голландська католицька церква у 50-х рр. минулого століття за допомогою кастрації намагалася «лікувати» неповнолітніх від гомосексуалізму. Крім того, примусова кастрація була поширена як спосіб заподіяння фізичних і психічних страждань, у переважній більшості над полоненими та рабами, після чого їх продавали на спеціальних невольничих ринках [1, с. 25–26].

Що стосується використання поняття «кастрація», то в США воно було вперше використаний для позначення виду покарання, що застосовується до осіб, які вчинили злочин проти статевої свободи або статевої недоторканості Верховним судом штату Аризона у 1982 р. (справа Держава проти Крістофера) [2, с. 104].

Перш ніж перейти безпосередньо до аргументів прихильників та противників встановлення стерилізації як покарання за вчинення статевих кримінальних правопорушень (насамперед ідеться про ті, що пов'язані зі статевими зносинами з неповнолітніми) доцільно надати визначення цього поняття. В українському законодавстві відсутня загальна дефініція досліджуваного явища, єдине визначення, яке дається українським законодавством, стосується стерилізації тварин. Так, відповідно до Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах, затвердженому наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, стерилізація – позбавлення тварини хірургічним або біологічним шляхом здатності до відтворення потомства (репродуктивної здатності) [3]. Звісно, наведене визначення недоцільно та неприпустимо застосовувати стосовно людей, втім воно відображає сутність процесу стерилізації, адже він передбачає позбавлення можливості до відтворення потомства. В сфері кримінального законодавства найчастіше пропонується запровадити хімічну стерилізацію, під якою варто розуміти медичну процедуру яка полягає у застосуванні до особи певного медичного препарату, що пригнічує сексуальний потяг (лібідо) та сексуальну активність [4, с. 253].

Після наведення коротких історичних відомостей і роз'яснення змістовного наповнення поняття «стерилізації» доцільно розглянути останнє як покарання за вчинення статевих кримінальних правопорушень. Найбільш ефективним способом дослідження того чи іншого явища з метою визначення необхідності його впровадження є аналіз його позитивних і негативних сторін і проявів.

Прихильників запровадження стерилізації в якості кримінального покарання можна умовно поділити на дві групи. До першої належать ті, хто вважають за доцільне запровадити стерилізацію за вчинення статевих злочинів незалежно від віку потерпілої особи, друга група складатиметься із осіб, які наполягають на запровадженні стерилізації за вчинення статевих злочинів потерпілими в яких є неповнолітні. У межах кожної із наведених груп виділяються свої доводи на користь стерилізації. На нашу думку, доцільно проаналізувати аргументи прихильників другої групи, адже вони містять в собі, зокрема, ті, які наводять представники першої.

Одним із головних аргументів необхідності запровадження стерилізації в якості покарання за вчинення статевих злочинів відносно неповнолітніх та малолітніх є соціальна незахищеність цієї категорії осіб. Звісно, теза про соціальну незахищеність осіб до 18-ти років є загальноновизнаною і її спростування є неможливим. Неповнолітні та малолітні внаслідок особливостей психо-фізіологічного розвитку не здатні в повній мірі усвідомлювати значення своїх дій, а тому легко піддаються впливу. Цим можуть скористатися особи із певними психічними порушеннями і вступити з ними в статеві зносини. Така ситуація є неприпустимою в соціальній державі, однак, на жаль, такі випадки все ж таки трапляються. На підтвердження цієї позиції часто наводиться ст. 16 Конвенції про права дитини, відповідно до якої, жодна дитина не може бути об'єктом сва-

вільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність [5].

Безсумнівно, статеві кримінальні правопорушення проти неповнолітніх порушують їх право на особисте і сімейне життя і становлять незаконне посягання на їх честь та гідність. Внаслідок не до кінця сформованої особистості та внутрішнього «Я», для неповнолітньої особи стати жертвою кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості неминуче означає виникнення психічних травм, подолання яких є складним і часто не увінчується успіхом. Втім, страждає не лише психіка, організм неповнолітніх і малолітніх зазвичай ще не сформований у тій мірі, яка дозволяє нормальне ведення статевого життя, що викликає заподіяння як психічних, так і фізичних страждань. Підтвердження наведених суджень можна віднайти у Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. У цьому міжнародному документі наголошується на тому, що відзначаючи, що сексуальна експлуатація дітей, зокрема у формах дитячої порнографії та проституції, а також всі інші форми сексуального насильства стосовно дітей, у тому числі діяння, які вчинюються за кордоном, є руйнівними для дитячого здоров'я та психосоціального розвитку [6]. Таким чином, особлива вразливість неповнолітніх обумовлює необхідність існування спеціальних засобів захисту, одним із яких може бути стерилізація.

Наступним доводом, який свідчить про необхідність застосування стерилізації до осіб, які вчинили статеві кримінальні правопорушення є їх схильність до вчинення таких діянь. Бажання вступити у статеві зносини із неповнолітніми та малолітніми отримало назву «педофілія». Внаслідок цього, проведення стерилізації має бути можливим тільки після проведення судово-психіатричної експертизи, у висновку після проведення якої має бути встановлена схильність правопорушника до вступу у статевий зв'язок із неповнолітніми. Таким чином, стерилізація носитиме як каральну мету, так і лікувальну.

З цього приводу досить цікавою є думка А.А. Васильєва й О.С. Пироженко, які стверджують, що позиція відповідно до якої хімічну кастрацію можна запровадити в Україні як вид покарання є помилковою. Із таким способом введення стерилізації в кримінальне законодавство науковці не погоджуються тому, що будь-який вид покарання має відповідати загальній меті покарання. Покарання, згідно з ч. 2 ст. 50 КК України, має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [7]. Вчені стверджують, що проведення стерилізації не відповідає наведеної меті покарання, у зв'язку з чим вони пропонують запровадити стерилізацію як один із заходів кримінально-правового впливу (характеру), що не є кримінальним покаранням, а саме виду примусових заходів медичного характеру [4, с. 253].

Ще один із доводів на підтвердження потреби запровадження стерилізації у правовій системі України за вчинення статевих кримінальних правопорушень – поширеність цього явища у кримінальному законодавстві багатьох країн світу. Такий спосіб медикаментозної профілактики статевих злочинів застосовується у багатьох штатах США (Каліфорнія, Флорида, Джорджія, Техас, Луїзіана, Монтана і деякі інші), в Канаді, Ізраїлі, Російській Федерації та ряді європейських держав (Великобританія, Франція, Німеччина, Данія, Швеція, Польща, Норвегія, Естонія) [8, с. 226]. Досвід перерахованих держав свідчить про ефективність запровадження стерилізації у кримінальному праві, адже це сприяє ще й загальній превенції. Так, усвідомлення можливості бути стерилізованим за вчинення окремих кримінальних правопорушень стримує бажання деяких осіб вчинити їх.

Після дослідження доводів на підтвердження доцільності впровадження стерилізації може не виникнути сумнівів у необхідності її існування в кримінальному законодавстві України. Втім, вищенаведене це лише «одна сторона медалі», для того, щоб кожен зробив висновок для себе стосовно досліджуваної теми, варто проаналізувати аргументи тих, хто проти запровадження стерилізації.

Особливе місце серед доводів противників існування стерилізації в якості покарання або примусових заходів медичного характеру є порушення цим права на гідність та особисту недоторканість. Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Крім того, в аспекті нашого дослідження особливої уваги заслуговує ст. 28 Основного Закону, в якій наголошується на тому, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [9]. На нашу думку, примусова стерилізація являє собою порушення права на гідність і в цьому аспекті є схожою із тілесними

покараннями, які є неприпустимими в демократичній, правовій та соціальній державі. Якщо стерилізувати осіб, які вчиняють статеві кримінальні правопорушення, то що заважає відрубувати руку крадієві, або застосовувати смертну кару до вбивці?

Інший аргумент полягає в існуванні соматичних прав людини та праві самостійно розпоряджатися власним тілом. Тіло – «власність» виключно людини, якій воно належить, жодні інші інституції, в тому числі й держава не мають права втручатися у сферу, у якій вони не мають жодних повноважень.

Крім того, якщо людина, яка має схильність до вчинення статевих кримінальних правопорушень є психічнохворою, то що потрібно: позбавити її здатності до ведення статевого життя та знищити її сексуальні потяги чи проводити лікування? Здоровий глузд говорить, що правильним є другий варіант, втім, на практиці часто зустрічається перший. Медики стверджують, що хімічна стерилізація викликає тяжкі наслідки для здоров'я людини – за відсутності тестостерону відбувається згущення крові, розвивається гіперкоагуляція, з'являється ризик інфаркту, інсульту, розм'якшуються кісткові тканини. Таким чином, стерилізація призводить до тяжкої шкоди здоров'ю, а медицина не повинна мати каральний характер [10, с. 134].

Внаслідок обмеженого обсягу дослідження, проаналізувати усі аргументи за та проти запровадження стерилізації за вчинення статевих злочинів видається неможливим, а тому доцільно присвятити їм інші дослідження з метою з'ясування доцільності запровадження такого виду покарання в Україні.

Висновки. Отже, стерилізація як вид покарання за статеві кримінальні правопорушення в Україні викликає безліч дискусій, внаслідок чого, однозначного висновку стосовно її необхідності досягти досить складно. Однак, після аналізу основних позитивних і негативних аспектів стерилізації, ми дійшли висновку щодо недоцільності її запровадження в Україні. Така позиція пояснюється гуманістичною спрямованістю правової системи та кримінального права зокрема. Крім того, стерилізація осіб, які вчинили статеві кримінальні правопорушення є втручанням у сферу соматичних прав людини, що являє собою порушення принципу особистої недоторканості. Сама процедура стерилізації є дещо схожою із тілесними покараннями та є шкідливою для організму людини, а тому її застосування як виду покарання в кримінальному праві, на нашу думку, є недопустимим.

Список використаних джерел:

1. Романовский Г.Б. Правовое регулирование медицинской стерилизации. *Гражданин и право*. 2015. № 1. С. 23–27.
2. Авдалян А. Кастрация лиц, совершивших половые преступления: опыт США. *Уголовное право*. 2013. № 4. С. 102–108.
3. Порядок утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах, затверджений наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України 30.09.2010 р. № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1384-10#Text> (дата звернення: 15.01.2021).
4. Васильев А.А., Пироженко О.С. Примусові заходи у виді «хімічної кастрації» як новела кримінального законодавства. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 252–255.
5. Конвенція про права дитини: міжнародний документ від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 15.01.2021).
6. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: міжнародний документ від 25 жовтня 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 15.01.2021).
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.01.2021).
8. Кулишова А.С. Химическая кастрация как мера уголовного наказания за преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних (на примере стран Европы и США). *Теория и практика общественного развития*. 2011. № 5. С. 225–227.
9. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Мингес И.А. Химическая кастрация педофилов: за и против. *Теория и практика общественного развития*. 2014. № 21. С. 133–135.